

CHILDREN'S WORLD OF JURAJ HATRÍK

DETSKÝ SVET JURAJA HATRÍKA

Mgr. art. Mária Nečesaná, PhD.

Katedra vokálnej interpretácie, Fakulta múzických umení, Akadémia umení, Banská Bystrica, Slovensko

ABSTRACT

The important Slovak composer, publicist, and pedagogue Juraj Hatrík (1941 – 2021) left behind a genre and species-rich complex of works, which includes important musical pieces - opera, cantata, vocal-instrumental, orchestral or chamber, instructive work for children, as well as an extensive collection of written texts, which during the years of his activity he contributed to the intellectual deepening of the level of Slovak musical culture. He devoted a large space in his work and the scope of his activities to children. He created for children and with children, worked with students and teachers. He considered discovering the richness of the musical experience as his mission.

Key words: Juraj Hatrík, works, children

ABSTRAKT

Významný slovenský skladateľ, publicista a pedagóg Juraj Hatrík (1941 – 2021) po sebe zanechal žánrovo i druhovo bohatý komplex diel, ktorý zahŕňa závažné hudobné kusy – operné, kantátové, vokálno-inštrumentálne, orchestrálne, či komorné, inštruktívnu tvorbu pre deti, ako aj rozsiahly súbor písaných textov, ktorými za roky svojej aktivity prispieval k myšlienkovému prehĺbovaniu úrovne slovenskej hudobnej kultúry. Veľký priestor vo svojej tvorbe a rozsahu svojich aktivít venoval deťom. Tvoril pre deti a s deťmi, pracoval so študentami i pedagógmi. Odkrývanie bohatstva hudobného zážitku považoval za svoje poslanie.

Kľúčové slová: Juraj Hatrík, tvorba, deti

ÚVOD

Pôvodnou témou môjho príspevku bola konkrétna skladba Juraja Hatríka *Denník Táne Savičevovej*. Zhudobnené fragmenty denníka dievčatka na prahu dospievania, ktoré je počas Leningradskej blokády svedkom úmrtí všetkých členov svojej rodiny. Juraj Hatrík zhudobnil Tánin príbeh veľmi sugestívnym spôsobom, ktorý preniká až do špiku kosti, poslucháč sa vnára do sveta, v ktorom je malé dievča priamo konfrontované s hrôzami sveta dospelých, s hrôzami vojny. Avšak pod temnými tónmi dychového kvinteta a expresívnym sopránovým partom sa ako keby pod hladinou rysuje ďalší obraz – obraz dieťaťa a obraz detstva, akokoľvek útrpného. Juraj Hatrík priznal, že téma trpiaceho dieťaťa ho neuveriteľne zasiahla. Dielo napísal v roku 1976 na objednávku vtedajšieho riaditeľa Slovenskej filharmónie dr. Ladislava Mokrého pre uvedenie na Bratislavských hudobných slávnostiach. Objednávka sa vzťahovala na Bratislavské dychové kvinteto. Krátko predtým si skladateľ všimol krátky článok v novinách, ktorý sa týkal denníka leningradskej školáčky. Denník bol použitý ako jeden z dôkazov žaloby v norimberskom procese. Keďže umierajúcich členov Táninej rodiny bolo päť, skladba pre

dychové kvinteto bola Hatríkovou prirodzenou voľbou. Rolu malej Táne zveril sopránu. Dielo, ktoré vzniklo, skladateľ a podľa jeho vlastných slov vyprofilovalo a celoživotne nasmerovalo. „*Záujem o dieťa, jeho svet, je v mojej hudbe silno zastúpený, skladby pre deti a o deťoch tvoria takmer tretinu celej mojej tvorby. V cykle pre klavír Prečo, mama? som už desať rokov pred Denníkom načrel do psychiky dieťaťa, ktoré je svetom dospelých zraňované a ponižované...Schopnosť dieťaťa načrieť do hĺbky života, intuitívne odhaliť dospelému netušené pravdy ma inšpirovala aj v cykle Deti píš Bohu – práve v spojení s humorom, detskou hravosťou pôsobia tieto prednosti detskej duše o to silnejšie a neodolateľnejšie.*“ [4]

CESTY ZA HUDBOU

Pre Juraja Hatríka bola práca pre deti a s deťmi východiskom v čase, keď sa stal politicky nepohodlným, nesmel učiť a jeho diela sa verejne neuvádzali. Po udalostiach v roku 1968 musel odísť s hudobnej fakulty VŠMU a rovnako ho spolu s ďalšími, ktorí neprešli začiatkom sedemdesiatych rokov previerkami, vylúčili zo Zväzu slovenských skladateľov. Juraj Hatrík bol však človek nezlomného ducha, ktorý i nepriazeň osudu dokázal pretaviť do tvorivosti, ktorá slúži vyššiemu cieľu.

Po nútenom odchode z VŠMU sa zamestnal v Slovenskom hudobnom fonde. Učiť síce nesmel, ale otvorili sa mu iné možnosti, ktoré bezo zbytku dokázal využiť. „*Začal sa venovať rozvíjaniu vnímania, čítania a aktívnej percepcii hudby medzi deťmi a mládežou v neformálnej sfére. Mal možnosť robiť besedy s umelcami, rozhlasové relácie a postupne sa mu otvorila cesta k výchovným koncertom pre školy. Tie úspešne transformoval do podoby hudobno-výchovného divadla. Práve tu sa mohol naplno prejaviť jeho zmysel pre integráciu – nielen integráciu v umení, ale aj prepojenie hudby s inými oblasťami života.*“ [3]

Počas tohto obdobia vzniklo z jeho iniciatívy množstvo rozhlasových a televíznych relácií v podobe integratívnych hudobnodramatických projektov – napríklad cyklus *Vysielanie pre materské a základné školy*, či klubové stretnutia pre mladých a s mladými. Spolupracoval taktiež na mnohých inscenáciách, či filmoch. V spolupráci s umeleckou agentúrou Slovkoncert vytvoril koncepciu výchovných koncertov pre školy. Svoju víziu práce s deťmi s veľkou pokorou a láskou aplikoval v prostredí Detského mestečka v Zlatovciach pri Trenčíne, kde dochádzal viac ako tridsať rokov. „*Tam som so svojou hudbou, hrami, ale aj s prezentáciami svojich kolegov a priateľov chodil desaťročia, aby som práve hudbou liečil detskú dušu a ukazoval sociálne deťom obzory nádeje a ľudskosti, ktorá v ich živote zvyčajne dramaticky absentovala a zlyhávala.... Viaceré projekty, ktoré som v tomto prostredí s deťmi a za pomoci tamojších pedagógov realizoval, napríklad Tiché výkriky, Loď, ktorá sa plaví do neznáma, Tá hviezda patrí nám, Bájky o levovi, Cisárov slávik atď., považujem vo svojej práci skladateľa a pedagóga hudby za rovnako dôležité, ako regulérne, „veľké“ skladby...“ [4]*

Apropo, pedagóg hudby. Juraj Hatrík tvrdil, že nie je hudobným pedagógom, ale pedagógom hudby, a to je rozdiel! [3] Je až dojmavé sledovať, ako sa Jurajovi Hatríkovi darilo cez hudbu, či už ľudovú, alebo autorskú (svoju, alebo iných skladateľov – za všetkých spomeňme napríklad Bela Felixa) otvárať brány k zranenému detskému srdcu, ako dokázal v deťoch prebúdať muzikalitu, tvorivosť a nadšenie. Z inscenácií a koncertov existujú záznamy, mnohé z nich

obsahujú autentické výpovede traumatizujúcich zážitkov detí, s ktorými sa pomocou hudobnodramatických prejavov pod vedením Juraja Hatríka snažia vyrovnáť.

V roku 1990 sa Juraj Hatrík vrátil na Hudobno-tanečnú fakultu VŠMU. Tu sa mohol intenzívnejšie venovať oblasti hudobnodramatických projektov pre deti. Na fakulte zaviedol nový predmet pre budúcich pedagógov, ktorý nazval *Hudobná dielňa – modely a prax pedagogickej komunikácie o hudbe*. Je autorom jedinečnej metódy integratívnej hudobnej pedagogiky, ktorá je zameraná na rozvoj tvorivosti. Juraj Hatrík založil a dlhé roky predsedal Asociácii učiteľov hudby Slovenska. „Z dnešného pohľadu je zreteľné, že kým v oblasti kompozície dokázal skĺbiť rôzne techniky minulosti i súčasnosti do homogénneho celku, v oblasti pedagogiky bol vizionár a položil základy tvorivého vyučovania v oblasti hudby na Slovensku.“^[3] Autorské hudobnodramatické projekty, ktoré po sebe zanechal majú často podobu scenárov s partitúrami, ktoré ponúkajú možnosť tvorivo ich dopracovávať v priebehu pedagogického procesu. Taktiež bol tvorcom desiatok námetov na hudobné dielne. Hatríkova pedagogická koncepcia oslovila množstvo jeho kolegov a študentov, ktorí ju ďalej používajú a rozvíjajú, zásluhou čoho zostáva živá.

CESTY K HUDBE

„Situácia na pomedzí hudobnej pedagogiky a kompozičnej práce je mojim trvalým, dobrovoľne zvoleným skladateľským osudom. Riešim ju rozmanitými spôsobmi, formami, prostriedkami – nielen priamo, v inštruktívnej tvorbe, ale aj vo svojich ostatných dielach, do ktorých táto moja práca zasahuje veľmi výrazne a formatívne.“^[5]

Juraj Hatrík upriamil pozornosť na svoju zanietenosť pre prácu s deťmi a pre deti vo veľkom množstve svojich diel. Nielen priamo v inštruktívnej tvorbe a v tvorbe pre deti a mládež. V každej jeho skladbe je niečo detské, niečo, čo dešifruje iba dieťa, na čo sú citlivé najmä deti, prípadne niečo, pri čom dospelí precitnú a sú na chvíľu ochotní pozerať sa na svet a hudbu úprimnými detskými očami. „Ak naozaj tvorím, nemôžem klamať. Nemusím mať úspech, to je fakt, nemusím prosperovať, ale tieto kategórie zväčša s dieťaťom samým vôbec nesúvisia – sú to fantómy zo sveta dospelých...“^[5] Od cyklov detských zborových obrazov na texty slovenských ľudových hádaniek *Ajhl'a, príroda!*, pesničiek pre detské hlasy *Zlatý tucet*, zbierky riekaniak, popevkov, tancov a pesničiek z Hatríkových hudobných rozprávok a hudobno-výchovných programov pre malých klaviristov *Spievaj klavír!*, malého triptychu pre klavír, inšpirovaného Lupienkami z jabloní Milana Rúfusa¹ *Dvaja nad kolískou*, alebo *Lístkov do*

---

¹ Rúfusovská poetika bola Jurajovi Hatríkovi blízka, jeho básňami a pohľadom na bytie bol celoživotne inšpirovaný. Sám tvrdil, že jeho hudba nedosahuje hĺbku pôvodných textov Rúfusa, či Rilkeho, veľká poézia má už „svoju hudbu“ sama v sebe a rukám skladateľa sa vzpiera. Juraj Hatrík bol schopný vytvoriť vlastný poddruh poetiky, keď sa rozhodol komponovať na autentické texty. Po *Denníku Táne Savičovej* sa komponovanie na autentické texty stalo plodnou a bohatou skúsenosťou, výzvou, ktorú naplňal. Tak vznikla skladba pre ženský zbor *Fragmenty z denníka neznámej ženy*, ktorej text vychádza zo strateného zápisníčka ženy, prežívajúcej utrpenie z rodinného rozvratu. Piesňový cyklus i kantáta *Schola ridicula* vznikli na „žiakopoprekrúcadlá“ – autentické školské nonsensy žiakov – darebákov. Cykly *Deti píšu Bohu I, II...* sú postavené na rovnakom základe a poetike. „Je to pre mňa neustála výzva; pre môj spôsob hudobného myslenia sa neumelé, zdanlivo neotesané texty, ktoré vyvrhne sám život, hodia niekedy oveľa lepšie a sú oveľa inšpiratívnejšie, ako veľká poézia“^[4]

pamätníka - drobných splynutí pre cimbal, ľahko ovládateľné nástroje a hlasy, ktoré sám autor opísal ako reťaz miniatúr pre dospelého hráča na cimbal, desať detských hráčov na nástroje z Orffovho inštrumentára a detské hlasy, cez závažnejšie skladby, ako *Dve balady podľa Villona* pre miešaný zbor a capella (*Balada o bezvýznamných rečiach*, *Balada o prísloviach*), až po vyššie spomínaný *Denník Táne Savičevovej*, v každej skladbe Juraj Hatrík ponúka (okrem iného aj) pre detského poslucháča, či interpreta emocionálne kompletný zážitok z hudobného diela a jeho námetu.

Výraznými sú z tohto pohľadu jeho projekty *Cirkus muzikus*, či *Melódia nad zlato. Medzi Trpaslúšikmi* je cyklus hudobných rozprávok na scenáre Juraja Hatríka a texty Ľubomíra Feldeka. Vznikol v roku 1986 ako vysielanie pre materské školy. Sedem Trpaslúšikov, ktorí predstavujú 7 tónov diatonického radu sprevádza uja Reportéra po ich zázračnej krajine - krajine znejúceho slnka. Cyklus hudobných príbehov *Záhadne pesničky* vznikol v rokoch 1987 - 88 v cykle rozhlasového vysielania pre základné školy. Hlavnými postavami príbehov sú súrodenci - dvojčatá Zorka a Bystrík, ktoré sa rady hrajú, sú zvedavé a učia sa hrať na klavíri. So svojím priateľom, slepým ujom Radudajom riešia záhady, ukryté v hudbe. Vo chvíľach čarovania sa im otvára svet hudobných obrazov, do ktorých môžu priamo vstupovať...[7] Spevohra v dvoch dejstvách na motívy rozprávky Hansa Christiana Andersena *Statočný cínový vojačik* je projektom s viacerými výstupmi, založeným na metafore dvanástich tónov chromatickej stupnice ako dvanástich cínových vojačikov.

Špeciálnym dielom Juraja Hatríka je cyklus *Deti píšú Bohu*. Je zložený z dvanástich miniatúr na autentické detské texty pre spievajúceho klaviristu (alebo pre spev a klavír), existuje taktiež verzia pre detský zbor a komorný orchester.[7] Práve s touto sériou skladieb Juraj Hatrík často a rád pracoval, či už priamo s deťmi, alebo na pôde svojho projektu *Pedagogická dvorana*, v rámci ktorej organizoval pravidelné semináre na rozvoj tvorivosti pre hudobných pedagógov. „Cyklus *Deti píšú Bohu... I (verím totiž, že napíšem aj ďalšie pokračovanie)* vygeneroval formu akéhosi záznamu, charakteristickej miniatúry, ktorá často na malej ploche obsahuje príliš nasýtenú informáciu – nie je primerane, ako to v hudbe pre deti zvykne byť, redundantná; ak sa niečo opakuje, má to obsahový, významový dôvod (*Milý Bože, načo byť dobrý? – Milý Bože, až do budúcej soboty, ap.*). *Hoci spev a klavírna línia sú väčšinou synchronne – spev je akýmsi "vnútorným tieňom" hraných štruktúr, ich ďalšou dimenziou, lebo sú hudobne samostatné aj bez spevu – vyskytujú sa občasné rytmicko-melodické "kontrapunky", štruktúry pôsobiace "proti" spevu. Inokedy je zasa metrytmický vývoj v závislosti na výraze premenlivý, asymetrický... Bol som upozornený, že je pre dieťa ťažké niečo také si osvojiť. Tu predkladám kacírsku myšlienku: tak, ako je detský autentický výrok "vyvrelinou", spontánnou reakciou, aforizmom, tak aj jeho hudobné pretlmočenie je nedeliteľným významovo-výrazovým celkom, akýmsi "Gestaltom", ktorý by si dieťa malo osvojiť ako celok, muster, pattern, napodobniť ho podľa sluchu a až potom postupovať k uvedomenému hraniu z textu... (příklady z časti *Prečo?: ...a musíš robiť nových... a z časti č. II : Lutujem všetko zlé: zmeny metra, ap.*).“[5]*

Juraj Hatrík sa nezaoberal len samotnou tvorbou pre deti, tvoril aj s deťmi. Už sme spomínali jeho niekoľko dekád trvajúce pôsobenie v Detskom mestečku, kde s deťmi vytváral čarovné hudobné inscenácie, pričom deti len jemne viedol k vlastnej tvorivosti a autentickosti v hudbe. Za všetky spomeňme aspoň zdokumentovanú hru *O jabĺčku*, kde majú deti veľký priestor na

vlastné prežívanie a vypovedanie vlastných traumatizujúcich zážitkov pomocou hudby. Živo sa zaujímal o tvorbu, svojich kolegov, či už vrstovníkov, alebo mladších generácií skladateľov, zainteresovane a erudovane sa vyjadroval k ich dielam o čom svedčí množstvo publikovaných článkov, úvah, zamyslení. Všimol si tvorbu nielen na poli vážnej hudby, ale i počiny v rámci subžánrov ako je experimentálna, alebo alternatívna hudba. Vždy ho dokázalo nadchnúť, keď sa v rámci hudobnej tvorivosti stretol s odvahou, hoc aj trochu krívajúcou. Cítil potrebu vyjadriť sa, láskavo, s pokorou a s rešpektom k mladosti. Ako príklad môžeme uviesť článok uverejnený v časopise Hudobný život (11/2007) *Zlo vstáva, zdá sa, zlo je tu, dofrasa!*. Juraja Hatríka zaujalo CD dvoch štrnásťročných „chlapčísk na prahu puberty“ Adama Mateja a Jonatána Pastirčáka (Chvostíka a Chocholíka) pod značkou Duo TUCAN. Skladateľ vo svojom článku venuje veľkú pozornosť ich talentu, muzikalite, tvorivosti, bezprostrednosti a naivite, ktorá patrí k veku, ale aj drzej spontánnosti, pozérstvu v myšlienkach i prejave, nánosom kliše a pokrivených floskúl, či stereotypov zo sveta dospelých. *„Považujem svedectvo TUCANu za sui generis svedectvo o našej dobe, o tom, ako ju prežívajú vnímavé, až neuroticky precitlivené deti na prahu chlapčenskosti. Je to svedectvo nelichotivé – nie pre mladých tvorcov, ale pre nás, dospelých... V každom prípade, vďaka, chlapci, za guráž! A nedajte sa vytočiť – ani potleskom, ani piskotom. Oboje si trocha zaslúžite, ale o to vlastne ani nejde, však?“* [4]

ZÁVER

Juraj Hatrík bol výnimočný umelec – skladateľ, pedagóg, publicista, filozof. Jeho všestrannosť sa prejavovala v každej činnosti, dokázal prepájať umelecké i humanitné disciplíny s ľahkosťou, no zároveň dôkladnosťou seba vlastnou. V každom ohľade šiel do hĺbky, odkrýval tajomstvá, i znepokojujúce súvislosti. Výstižne Hatríkovu inšpiratívnu osobnosť popísal profesor Ľubomír Chalupka v buklete na CD *Stopy*, ktoré vyšlo vo vydavateľstve H plus: *„Ak pohliadneme na jeho početné skladateľské dielo, dominuje v ňom autorská intencia poukázať na zložitosti života, ktoré obklopujú umelca súčasnosti, schopnosť v kompozično-technickej sfére nepodľahnúť zjednodušujúcim tendenciám módnosti, šokovania nezvyčajnosťou. V oblasti výpovedných posolstiev, ktoré sú s týmto dielom organicky spojené, dominuje tvorivo-mysliteľská tendencia posunúť na hodnotový piedestál najmä etické kvality konania človeka – dobro, lásku, krásu, smerovanie k pravde, úprimnosť, vieru.“* [6]

BIBLIOGRAFIA

- [1] Čunderlíková, E. Hlas pamäti - portrét skladateľa Juraja Hatríka. 2003. Vydavateľstvo H plus Bratislava
- [2] Čunderlíková, E. Klíčením semienok - tvorba Juraja Hatríka a jej hudobno-pedagogické kontexty. 2013. Vydavateľstvo H plus Bratislava
- [3] Čunderlíková, E. Za Jurajom Hatříkom. Dostupné z: <https://operaslovakia.sk/za-jurajom-hatrikom/>
- [4] Hatřík, J. Cesta za hudbou a k hudbe. 2016. Denník Táne Savičevovej. Vydavateľstvo H plus Bratislava

- [5]Hatrik, J. Rozprávka, modlitba a tajomstvo ... (niekoľko myšlienok na okraj vlastnej tvorby pre malých klaviristov) Referát na konferencii Hudba pre deti v tvorbe skladateľov 20. storočia v stredoeurópskom priestore. Banská Bystrica, 2005. Dostupné z: http://www.hatrik.sk/user_upload/files/Rozpr%C3%A1vka,%20modlitba,%20tajomstvo.pdf
- [6]Chalupka, L. PhDr. PhD. Buklete CD “Stopy”, Vydavateľstvo H Plus, 2011. Dostupné z: <https://mojakultura.sk/smutna-sprava-navzdy-odisiel-skladatel-juraj-hatrik/>
- [7]Juraj Hatrik. Dostupné z: <http://www.hatrik.sk/index.php?section=2&group=10>

Contact

Mgr. art. Mária Nečesaná, PhD.

Katedra vokálnej interpretácie, Fakulta múzických umení, Akadémia umení, Kollárova 22, 97401 Banská Bystrica

Email: maria.necesana@aku.sk